

TEOHARI ANTONESCU – INAINTAȘ AL MUZEOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

EM. DIACONESCU

Primul profesor de arheologie de la Universitatea din Iași, Teohari Antonescu (1894—1910), a făcut parte din generația unor mari oameni de știință români cum au fost : Al. Philippide, N. Iorga, P.P. Negulescu, D. Evolceanu, C. Rădulescu-Motru, S. Mehedinți și alții, care 'au ilustrat învățămîntul universitar și științific românesc. El a făcut studii la Berlin, fiind coleg cu N. Iorga la aceeași universitate, avînd aceeași locuință și stăruind împreună să cunoască arta antică și modernă, și evoluția vieții politice și culturale a lumii. N. Iorga își amintea cu duioasă de acest tovarăș de studii din anii tinereții. „Însemnările” lui Teohari Antonescu, publicate de prof. Al. Naum în revista „Convorbiri literare” din 1939, sînt un bogat izvor de informație asupra vieții și activității lui.

Născut la Giurgiu, dintr-o familie modestă, în anul 1867, după ce a terminat liceul, s-a înscris la Universitatea din București, unde, între altele, a audiat, mai cu interes, cursurile de arheologie ale lui Al. Odobescu, cînd acesta era în plină desfășurare a cunoștințelor și talentului său precum și cele ale lui Titu Maiorescu. Amîndoi l-au prețuit și l-au stimulat, încă din vremea cînd era student, remarcat fiind pentru stăruința lui de a studia îndeosebi arheologia. După ce a terminat cu strălucire cursurile în țară, recomandat călduros de Al. Odobescu, a primit o bursă, avînd astfel posibilitatea să-și desăvîrșească studiile la Berlin, Dresda și Heidelberg, apoi la Paris, Londra și Viena. El a avut privilegiul să audieze cursurile unor mari savanți cu renume mondial cum erau Haussoullier și Gh. Homolle, iar la Dresda și Viena, l-au interesat foarte mult muzeele, exprimînd idei cu totul personale în analiza și aprecierea operelor de artă. Prin Triest și Pireu, a ajuns la Atena, unde s-a urcat pe Acropole. De acolo a privit și examinat cu

minuțiozitate celebra statuie Atena Partenos, Propileele, Partenonul și toate celelalte temple și opere de artă. Acolo a luat contact cu arheologul Th. Homolle, cu care a vizitat Delfi, și a audiat cursurile savantului german Dörpfeld, expuse de el chiar pe Acropole, cu care a angajat discuții contradictorii privind unele probleme arheologice din Atena, de pe Acropole și de la Delfi.

Teohari Antonescu se profila ca un tânăr cu o pregătire destul de serioasă în specialitatea lui. Călătorind în Italia și Grecia, a putut să facă studii temeinice asupra comorilor de artă din aceste țări, care l-au impresionat profund și față de care și-a exprimat toată admirația. Cunoșcându-le, el le-a studiat pînă în cele mai mici amănunte, pregătindu-se temeinic spre a deveni un desăvîrșit arheolog și om de știință.

Reîntors în țară, Teohari Antonescu a ocupat ca suplinitor noua catedră de arheologie înființată la 1894 la Universitatea din Iași, prin stăruința lui Titu Maiorescu, și pe care a ilustrat-o prin strălucitele și instructivele lui prelegeri. Vechiul profesor Petru Rîșcanu a audiat un curs al lui în ziua de 15.IX.1894 și a rămas foarte impresionat de cunoștințele ca și de forma lui aleasă de expunere. Petru Rîșcanu n-a ezitat să menționeze în public, la cursul său, pe „învățățul meu coleg”, arătînd că studenții savurîndu-i prelegerile, nu mai scriau, ci se uitaו numai, la noul lor profesor. În acea vreme, Teohari Antonescu s-a aflat în societatea unor mari profesori ca A. D. Xenopol, P. Rîșcanu, P. P. Negulescu, I. Tanoviceanu, N. Beldiceanu, care se ocupau și ei cu săpături arheologice.

De situația și activitatea lui Teohari Antonescu, continuau să se intereseze de aproape Al. Odobescu și Titu Maiorescu, care se mutase la București. De altfel, după 1890, Titu Maiorescu urmărea cu mult interes reorganizarea cadrelor universitare cu elemente mai tinere, bine pregătite, care se găseau încă la studii în străinătate. El cerea informații despre S. Mehedinți, N. Iorga, P. P. Negulescu, D. Evolceanu și Teohari Antonescu. Și maestrul său Al. Odobescu, cu care avea strîns legături și contingente spirituale, îl urmărea cu interes deosebit în pregătirea și evoluția lui spre progres. Numit la 1894 președintele Comisiei concursului pentru ocuparea catedrei de istoria universală, vacantă la Universitatea din București, concurs care s-a ținut la Iași și la care a candidat N. Iorga, Al. Odobescu stăruia să termine cît mai repede lucrările acestui concurs. Asta spre a se putea reîntoarce la București, unde, după 20 octombrie, urma să aibă loc concursul pentru ocuparea catedrei de arheologie de la Iași, la care candida Teohari Antonescu. Acesta a devenit însă titularul acestei catedre, prin concurs, abia în 1895, după sfîrșitul tragic al lui Al. Odobescu. O dată cu el au intrat în învățămînt la Iași P. P. Negulescu la istoria filozofiei moderne și Al. Philippide la filologia română. Teohari Antonescu a avut posibilitatea să dezvolte și să producă interes pentru noua știință a arheolo-

giei, aici la Iași, fiind un adevărat pionier în materie, format o dată cu cei mai de seamă învățați din a doua generație a societății „Junimea”. Prelegerile lui pline de farmec, din arheologie și preistorie, erau audiate cu mult interes nu numai de studenți, ci și de publicul doritor să cunoască strălucitoarea artă a antichității. El devenise un adevărat savant, care făcea să vibreze printre auditorii săi, toată erudiția lui. Temperament pașnic, fără avinturi pasionate, a rămas în atmosfera senină a omului de știință consacrat.

Arheolog și literat în același timp, Teohari Antonescu era un adevărat artist al limbii și armoniei vorbelor, cu fraza bogată și înaripată, bine încheată și ritmată armonios. Stilul lui era ales, concis, concret și curgător, cu o cugetare axată pe o bogată informație în materie arheologică, istorică și etnografică. El avea îndeosebi o foarte îngrijită formă de exprimare, într-un grai neaoș românesc, nealterat, explicând cu înțeles noțiunile tehnice și științifice, care-i atrăgeau numeroși auditori. Prelegerile lui, așteptate cu mult interes, le ilustra cu proiecții din sculptura greacă și romană, ori din arhitectura medievală: basilici creștine, arhitectura mauro-arabă, gotică, romanică și cea militară, precum și castele medievale. Cursurile lui erau foarte variate tratând, între altele, și despre egipteni și patria primitivă semită, aspecte din literatura egipteană, din lumea caldee, subiecte care-i deschiseseră un orizont larg acestui erudit profesor. Teohari Antonescu era singurul specialist bine pregătit și competent în materie de arheologie și preistorie, urmînd lui Al. Odobescu, care-i îndrumase primii pași și pe care l-a continuat cu mare succes.

Iubirea de adevărul științific, de simbolul literelor, de arta superioară, interpretată prin grai inspirat, l-a caracterizat în scurta lui existență. La Iași el a fost primul profesor care a expus, cu mult talent literar și competență, frumusețea neegalată a artei multiforme antice, căutînd să definească ce era și ce însemna pentru omenirea de totdeauna această artă.

Teohari Antonescu a avut el însuși un mare suflet de artist, cu o intuiție excepțională, fără care nu pot fi descrise comorile artistice ale lumii vechi. Astfel, Al. Odobescu a avut un prețuit urmaș în el, cu aceeași sensibilitate spirituală în prezentarea monumentelor și operelor clasice.

În prelegeri și în orice expuneri și conversații ale lui vorbea „dulce” și se observa înrîurirea bună a lui Titu Maiorescu, care-l primea, ca și Al. Odobescu, cu toată prietenia în casa lor ospitalieră din Capitală, interesîndu-se de aproape și de evoluția lui în carieră. Era invitat astfel de marele critic român și la masă ori de cîte ori se ducea la București, întîlnindu-se cu figuri cunoscute ca Iacob Negruzzi, Zizin Cantacuzino, P. P. Carp, d-ra Bengescu și alte personalități, care angajau cu Teohari Antonescu ample discuții despre preistorie și vechea artă greacă și romană, stăruind, totodată, să se intereseze de la el, ca

specialist, dacă monumentul de la Adam Clisi este din epoca lui Traian, așa cum era convingerea profesorului ieșean. Teohari Antonescu se remarcă totdeauna prin cunoștințele lui din istoria artei — sculptură, pictură și arhitectură —, din preistorie și istoria veche. El făcea totdeauna o impresie excelentă, îndeosebi lui Titu Maiorescu, prin felul cum prezenta vastele lui cunoștințe în materie. Deseori, criticul român îl lua deoparte, angajînd împreună ample convorbiri cu privire la trecutul artistic al omenirii vechi. Descrierile vibrante și colorate ale lui, uneori cu discuții contradictorii, erau ascultate totdeauna cu mult interes, de societatea pe care o frecventa. În însemnările lui arată cît de bine primite erau expunerile lui și lăsa să se întrevadă admirația pe care o stîrnea între ascultătorii lui.

Teohari Antonescu era așa de mult apreciat la București, încît în ianuarie 1895 Titu Maiorescu i-a cedat ora lui de filozofie de la facultate, ca să țină o conferință cu un subiect din arheologie. Ceva mai mult, anunțul conferinței a fost scris și afișat chiar de T. Maiorescu, iar între auditori se aflau profesorii de la Facultatea de litere, în frunte cu Titu Maiorescu și cu Epaminonda Francudi, cu doamnele lor. El a făcut o expunere strălucită, totuși publicul a rămas nedumerit că a terminat conferința prea repede, dar așa era mersul orarului. T. Maiorescu a rămas încîntat, iar Al. Odobescu a spus că „știe multă carte, dar a terminat conferința prea brusc”. A doua zi Teohari Antonescu a participat la ora de curs a lui Titu Maiorescu, care a găsit prilejul să-l citeze și să-l laude mereu în expunerea lui, arătîndu-și satisfacția că Teohari Antonescu i-a ascultat lecția; „era mulțumit pînă-n suflet că l-am ascultat la curs”, notează profesorul ieșean.

Titu Maiorescu era bine informat despre activitatea lui T. Antonescu la Iași și era foarte mulțumit. De aceea se interesa să-i procure bani pentru cărți și excursii arheologice. Articolele publicate de el erau foarte apreciate și avea discuții subtile cu Al. Odobescu și C. Rădulescu-Motru asupra originii raselor umane. La Iași era numai în societatea profesorilor, în care, de altfel, C. Leonardescu, Aron Densusianu și I. Caragiani se certau mereu. El a descris foarte impresionat moartea lui Al. Odobescu (1895), prietenul și îndrumătorul lui inițial.

La București a discutat cu Titu Maiorescu și despre așezarea preistorică a orașului Iași. Cînd venea la Iași Titu Maiorescu era mereu însoțit de Teohari Antonescu, care la un moment dat, s-a preocupat de origina preistorică a acestui vechi centru moldovenesc.

După 1895, a colaborat cu articole de specialitate la diverse reviste, îndeosebi la „Convorbiri literare”, fiind cooptat în comitetul de redacție al acestei prestigioase reviste, impunîndu-se prin temeinice cunoștințe și prin forma aleasă a scrisului său. El a criticat sistemul folosit de Grigore Tocilescu, în cercetările și mai ales în lucrările lui arheologice, căci nu avea nici o metodă și nici erudiția tehnică, cu grija de a conserva monumentele trecutului.

Perioada de notorietate a lui Teohari Antonescu se evidențiază prin opere apreciate de învățați români și străini. Inspirat de visări poetice a scris o lucrare despre *Cultul cabirilor în Dacia*, sub inspirația și îndrumarea lui Al. Odobescu, care a apreciat-o elogios, servindu-i și ca teză de licență. Cabirii erau un cult, originar din Frigia și Tracia primitivă, răspândit și în orientul Europei și care după cercetările mitologice și arheologice ale lui Al. Odobescu ar fi fost practicat și în Dacia, pe teritoriul căreia autorul afirma că s-ar fi găsit unele urme, mai ales basoreliefuli, comparate cu monumente de aceeași natură artistică din alte regiuni. Într-un stil clar și curgător, Teohari Antonescu a descris citeva din principalele monumente cabirice din Dacia.

Dar Teohari Antonescu nu s-a avântat, ulterior, în studiile lui arheologice, spre afirmații necontrolate, ci a rămas în cadrul unor concluzii susținute de el și de alți autori străini. Studiile lui despre Dacia, din lucrarea *Lumi uitate*, au fost acceptate atunci de arheologi străini, mai ales că el trăia în vremea când practic săpăturile arheologice, făcute la întâmplare, nu duceau la descoperiri de urme concludente pentru studii temeinice. Totuși el a lucrat, încet dar sigur, în domeniul specialității lui. Într-o aleasă formă literară el descrie, în această lucrare, cercetările preistorice și arheologice făcute de oameni de știință străini cu privire la civilizația popoarelor din Asiria, Caldeea, Egipt, Grecia, India, vechea Dacie, al cărei teritoriu, cu al Traciei balcanice, îl considera ca fiind patria primitivă a popoarelor arice, iar Egiptul al semiților. Astfel el s-a preocupat de urmele acestor popoare „misterioase”, cu o existență de mii de ani înaintea erei noastre, însă concluziile lui au fost ulterior depășite.

Teohari Antonescu a descris cetatea Sarmizegetusa, așa cum se cunoștea atunci, cu prilejul expoziției din 1906, dând indicații cum să fie executată și o machetă în gips de către studenții de la școala de Belle-Arte din Iași. În „O problemă politică” a dezbătut chestiunea macedoneană, care era mult agitată atunci. El a studiat apoi mai mulți ani *Trofeul de la Adam Clisi*, considerându-l ca un monument de victorie înălțat de împăratul Traian. Lui i se datorește meritul aranjării metopelor de la baza circulară a acestui Trofeu, ceea ce a contribuit la explicarea istorică a lui. A găsit și inscripția de fundație, dar deteriorată, datorită neglijenței cu care a lucrat Grigore Tocilescu. Acest monument comemora, după părerea lui, victoria împăratului roman în luptele cu dacii și cu aliații lor, bastarnii, roxolanii și sarmatii. Teohari Antonescu considera Trofeul de la Adam Clisi ca o paralelă din Dacia, cu Columna lui Traian de la Roma, identificind scene în basoreliefurile de pe cele două monumente (Iași 1905). Acest studiu cuprinde un interesant capitol din trecutul poporului român. Păcat că monumentul a fost mutilat prin lucrările executate de Grigore Tocilescu, pe care Teohari Antonescu l-a criticat cu asprime.

O altă lucrare *Columna lui Traian* i-a absorbit foarte mult timp, aflându-se în preajma unei mari victorii în domeniul spiritual și îndeosebi prin localizarea unor scene de pe Columnă cu cele de la Adam Clisi. Această operă postumă a lui trebuia să-i fixeze definitiv un loc de frunte în lumea științifică. Monumentul de la Roma evidenția pentru el și pentru neamul românesc înfrângerea romană asupra țărilor dunărene, aducând contribuții noi cu privire la istoria poporului nostru. Teohari Antonescu a studiat opt ani *Columna*, cu pasiunea omului de știință și a omului de artă. Dar din această lucrare n-a apărut decât un volum, tipărit după moartea lui, cu o prefață de A. D. Xenopol, care l-a admirat și l-a prețuit. El considera *Columna* ca cel mai evocator monument al gloriei romane. Studiile lui sînt pietre de temelie în cercetarea trecutului istoric al poporului român. Stăruința lui a fost să identifice vechi așezări romane pe teritoriul Daciei și scene din războaiele lui Traian cu dacii, cu scene de pe *Columna lui Traian*.

În unele din scrierile lui se observă influența bună a lui Al. Odobescu, cu lux în expunere și stilul ales, fără să fie însă un imitator servil al maestrului său. În arheologie nu s-a avîntat spre afirmații necontrolabile, ci s-a oprit în cadrul unor concluzii susținute și de alți colegi ai lui străini.

Teohari Antonescu a fost astfel un specialist de renume, muncind cu pasiune, un mare patriot și un om de mare energie morală. Educator în domeniul arheologic al cîtorva generații de studenți, el n-a avut mijloacele materiale și nici timpul necesar să creeze o școală. El a fost preocupat să înființeze la Iași un muzeu de arheologie, în care scop în studiile și peregrinările lui a vizitat numeroase muzee admirînd operele de artă. La Dresda însă s-a oprit mai mult în secția de „artă plastică veche”, considerînd acest muzeu ca cel mai frumos și mai bine orînduit, dintre toate cele pe care le văzuse în Europa. A rămas impresionat îndeosebi că secția de sculptură cu unele exemplare strălucite din arta greacă, era organizată științific pe epoci și școli. Teohari Antonescu notează în „Însemnările” sale că aceeași orînduire voia să o dea secției de sculptură, în muzeul pe care îl proiecta în Țara Românească (C.L. LXXII — 3, p. 256). La Muzeul din Viena, același Teohari Antonescu admira operele lui Rafael, Murillo, Rubens, dar nu l-a interesat lucrări ale artiștilor din școala germană și cea austriacă modernă. El era un clasic.

În casa lui Titu Maiorescu, el admira miniaturile după Venus din Milo, Hermes al lui Praxitele, opere strălucite, precum și figurinele de Tanagra.

Pentru muzeul pe care-l iniția la Iași, Teohari Antonescu a obținut de la Roma, dar mai ales din Grecia, mlaaje după unele din cele mai strălucite opere ale marilor maeștri din epoca clasică (Praxitele, Scopas ș.a.). El însuși confirma faptul că urcîndu-se pe Acropole, cu familia contelui Fe D'Ostiani, care ținea atunci locul și de reprezentant

al României la Atena, i-a descris monumentele respective și „ca recompensă” a primit mai multe mulaje. La acestea s-a mai adăugat darul lui Costa Scuzes, consilier comunal atenian, care i-a pus la dispoziție și copia bustului zeului Eubuleus de Praxitele, ca să-l dea unei instituții din țară. „Obiectele îți aparțin dumitale, i-a spus Titu Maiorescu, și ai putea cu toată dreptatea să le iei la Iași... și dacă te vei adresa Ministerului cu o cerere, vei dobândi și lucrurile și banii pentru transportarea lor la Iași”. (C.L. LXXIII — 2, p. 160).

Piesa Eubuleus se află la Muzeul de Artă din Iași, înregistrată ca fiind din colecția O. Tafrali, numele celui care a adus-o fiind trecut sub tăcere.

Astfel, sfătuit de Titu Maiorescu, Teohari Antonescu a adus în țară, cu ajutorul Ministerului Instrucției și prin stăruința marelui său prieten, valoroase reproduceri după piese antice, cu care el va fi pus bazele unui muzeu, dar se pare că alții și-au însușit aceste prețioase obiecte, deoarece nu se găsește nici o mențiune cu numele celui care le-a procurat.

Disparația prematură a lui Teohari Antonescu a lăsat un mare gol în arheologia românească, prin calitățile lui de cercetător neobosit.

Aceste rînduri sînt menite să scoată de sub vălul uitării, la 60 de ani de la moartea lui, pe acest distins om de știință român.

TEOHARI ANTONESCU — UN PRÉCURSEUR DU MUSÉE D'ARCHÉOLOGIE ET D'ETHNOGRAPHIE DE JASSY

Résumé

L'Université de Jassy a eu une grande génération de professeurs, parmi lesquels Teohari Antonescu, a occupé une place bien connue. Après d'éclatantes études faites à l'Université de Bucarest avec des maîtres connus tels Al. Odobescu et Titu Maiorescu, il est parti à l'étranger où il s'est spécialisé en archéologie dans de diverses Universités, à Berlin, Dresde, Heidelberg, Paris, Londres, Vienne, Rome, Athènes, avec des grands maîtres connaissant les oeuvres de la sculpture et architecture grecque et romaine. Mais à la fin, il a réussi à former sa propre personnalité et revenu à Jassy il est devenu le premier professeur d'archéologie (1894) à l'Université moldave. Teohari Antonescu a développé une grande activité scientifique et a initié l'organisation d'un Musée d'Archéologie et d'Ethnographie attaché à l'Université de Jassy. Mais sa mort prématurée à 43 ans, qui a été une grande perte pour la science roumaine, a mis fin à sa laborieuse activité.